

RECENZE A REFERÁTY

E. Studeníková — J. Paulík: *Osada z doby bronzové v Pobedime*. Fontes Archeologického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave, Bratislava 1983, 209 str. textu, 44 obr. v textu, 72 celostránkových tabulek, 2 plány v příloze.

Ve velmi slušné výpravě — jak je to pro Fontes Slovenského Národného múzea již příznačné — se v r. 1983 objevila monografie autorské dvojice E. Studeníkové a J. Paulíka, přinášející velmi cenné materiály z výzkumů (1959—1969, 1975; vedoucí D. Bialeková a J. Poulik) osídlení mladé a pozdní doby bronzové v poloze Hradištia u Pobedimi, okr. Trenčín. Práce zaplňuje dosud velmi citelnou mezeru ve vědomostech o rázu, funkci a významu exponovaných poloh mladé doby bronzové; dosud ani na jediném podobném sídlišti neprobíhal v ČSSR (a v sousedních oblastech tomu je jen o málo lépe) novější systematický výzkum a úvahy o funkci pozdně bronzových center osídlení se pohybovaly zhusta jen na bázi dedukcí a domněnek. Lokalita u Pobedimi navíc — vzhledem k poloze na středověžském pravobřeží — poskytuje možnost studia kontaktů obou hlavních okruhů civilizace popelnicových polí, lužického a středodunajského.

Kniha je koncipována ve 4 hlavních částech. V první je charakterizováno naleziště a jednotlivé prokopené objekty s nejdůležitějším inventářem. Druhá podává vyhodnocení těchto sídlištních památek. Klasický rozbor mobiliáře osady (keramika, kovové předměty, doklady metalurgie, koštěná a parohová industrie) je podán v rozsáhlé třetí části. Poslední kapitola přináší popis a analýzu kultovního objektu (č. 1/62). Závěr pak shrnuje výsledky všech analytických partií. S výjimkou kapitoly o sakrálním místu, jejímž autorem je J. Paulík, je publikace vybudována na disertační práci E. Studeníkové, obhájené r. 1972 na katedře archeologie a muzeologie FF UJEP v Brně.

Celkový areál Hradišť, osídlený v mladé době bronzové, se nepodařilo přesně zjistit, je však prokázáno, že byl větší nežli pozdější opevněný areál slovanský. Na odkryté ploše cca 3 000 m² (v severní a východní části lokality), která představuje jen 3,75 % z celkové sídlištní plochy, se zjistilo 111 objektů mladší a pozdní doby bronzové (23 obydlí, 4 zásobnicové jámy, 82 různých jiných jam, 1 studna) a zmíněný kultovní areál. Značná část nálezového fondu však pochází z kulturní vrstvy, jejíž mocnost dosahovala místy až 120 cm.

Za velmi přínosnou považují II. kapitolu; autoři zde analyzují různé typy sídlištních objektů (kůlové a zemnicové příbytky, obilní jámy, stavební a odpadkové jámy) a studnu (obj. 1/67); interpretují je nejen z hlediska funkčního a chronologického, ale i kulturního. Kůlve stavby ukazují na záp. Slovensku vesměs k velatickému prostředí, zatímco v případě zemnic lze rozlišit typ velatický i lužický. Význam má zjištění srubové techniky zemních příbytků, rozličných druhů použitého dřevěného staviva (kulatiny, polokulatiny, desek, proutí atd.), vápenného nátěru vnitřních hliněných omítek a hliněných píček jako součástí interiérů obydlí. Za celkem pravděpodobnou považují i též o existenci samostatných sloupů jakožto architektonických článků průčelí domů (str. 96, obr. 39). Tyto údaje, stejně jako dokumentace studny (datované do HC), jsou v našem prostředí jedinečné a umožňují konkrétní pohled na sídlištní problémy studované etapy pravěku.

Ve III. kapitole, v níž je podán rozbor mobiliáře osady, odlišují autoři — alespoň z typologických hledisek (srov. nepříznivou stratigrafickou situaci) — podíl velatické (resp. čačianské) a lužické keramiky. Zvláště v lužickém materiálu se jim podařilo identifikovat několik časových hori-

zontů, které plynule pokrývají vývoj od mohylového horizontu slovenské lužické kultury až po úsek halštatský, tj. platenický. Vlivy podunajského halštatu, projevující se některými výraznými keramickými jevy (tab. LXI: 2,5), by případně mohly být datovány i níže; výrazný tlak z Podunají do lužické oikumeny se např. na Moravě projevuje zvláště až v HD.

Podrobně, s náležitou orientací v odborné literatuře, je podána analýza bronzových předmětů. Speciální subkapitola je věnována metalurgické činnosti na lokalitě: dokládá ji řada zlomků kadlubů. Autoři právem předpokládají existenci slevačské dílny na Hradištích, jmenovitě ve slezském stupni vývoje; právě tato skutečnost podporuje předpoklad centrální funkce lokality v rámci širšího regionu středního Pováží. Zejména kovolitectví je tu asi již dokladem pokročilého „řemeslného“ způsobu výroby, dosvědčujícího prvky druhé společenské dělby práce. Pobedimská Hradišťa se tak řadí k výrobním střediskům své doby podobně jako Velem-Szentvid, Sághegy nebo dosud málo známé Zémianské Podhradí. Zanedbatelná není ani výroba kostafská, která stejně jako hrnčičství, bednářství, kozařství a textilnictví tvořila druhou, více snad podomáckou složku výroby materiálních statků.

IV. kapitola je věnována kultovnímu místu na Hradištích. Jeho rekonstrukci (obr. 43) koncipuje J. Paulík na základě terénních zjištění (značné porušení terénu v těchto místech je tu citelným handicapem), některých analogií i vlastních starších zkušeností. Existenci dvou, poměrně rychle za sebou následujících fází sakrálního místa (HB₂, HC) lze akceptovat, zvláště je-li tento předpoklad potvrzen i náleзовou situací s průkaznou keramikou. Rekonstrukce vždy tří obvodových jam, lokalizovaných v myšleném kruhu kolem centrálního bodu, je — podle mého názoru — hypotetická, ač ne nepravděpodobná (z jámy e není uváděn vůbec žádný inventář a jáma f je pouze presumována). Každopádně je objev tohoto ústředního sakrálního místa konkrétním pohledem do religiózního života lidu té doby a v souvislostech s dnes již existujícími analogiemi má i průkaznou hodnotu. Pasáž o významu a chronologii dvojitých nádobek pak tuto hodnotu zvyšuje ještě i z hlediska teoretického.

Závěrem rekapitulují autoři především čtyři základní fáze osídlení Hradišť (A—D) se zřejmou snahou podložit prostým archeologickým časovým dimenzím určitý historický děj. Tak fáze A je charakterizována nejprve vlivem čačianských velmožů (A₁), po jejich odchodu „vládou“ velatických náčelníků (A₂); je synchronní se stupněm Mikušovce a Diviaky I slovenské lužické kultury. Fáze B se odvíjí již po zániku moci velatických „knížat“ a vyznačuje se příklonem k severní oikumeně lužického lidu; lze ji synchronizovat se stupněm Diviaky II lužické kultury. Fáze C představuje vrchol intenzity osídlení „řemeslné činnosti“ i aktivity lužického lidu jižním směrem, s čímž nějak souvisí i vznik kultovního okrsku; jde o úsek zralé pozdní doby bronzové, synchronizovatelný s podolskou kulturou a autoři jej navrhuji označit jako stupeň Pobedim. Fáze D znamená poslední rozmach osídlení již na počátku doby železné, kdy opět začíná postupně sílit vliv vyspělého Podunají. Za nových ekonomických, kulturních i politických poměrů v halštatu však osada brzy ztrácí svůj význam.

Pozoruhodná je absence jakéhokoli opevnění osady: v žádné z uvedených fází zřejmě sídliště nebylo vůbec ohrazeno. Smělý předpoklad, že na fortifikaci tohoto výrobního a snad i obchodního centra kraje neměli zájem ani výrobci, ani konzumenti, patrně najde i své kritiky. Ale faktem zůstane, že na lokalitě je intenzivní metalurgická činnost prokázána a že místo hrálo úlohu zprostředkovatele mezi lužickou a středodunajskou zónou popelnicových polí.

Monografie o pobedimských Hradištích zaujme interesanta jak po stránce pramenné a dokumentační, tak — a to zejména — po stránce interpretační. Je třeba vysoce ocenit snahu autorů o co nejširší historickou interpretaci archeologických pramenů. I za cenu někdy dost odvážných dedukcí se postupně propracovali od mrtvých archeologických materiálů až po značně podrobné údaje výrobní a nadstavbové sféry. Činí tak se značnou invencí, nápaditostí a logikou úsudku. Je pak na čtenáři, aby sám rozpoznal hranici, která dělí archeologická fakta a z nich vybudované předpoklady.

Vladimír Podborský

Tři příspěvky ke studiu civilizace popelnicových polí

V r. 1982 se objevily shodou okolností téměř současně tři významné materiálové práce, zpřístupňující výsledky terénních výzkumů na klíčových pohřebištích lidu popelnicových polí ve střední Evropě. Prvé dvě se vztahují k lužickému okruhu (Kietz, Moravičany), třetí k okruhu středodunajskému (Podolí). I když jde o práce typu „Fontes“ je třeba jejich vydání kvitovat s velkým povděkem, neboť představují výchozí materiál nesmírné hodnoty pro jakékoli další studium civilizace popelnicových polí ve střední Evropě.